

HALEP TÜRKMENLERİNİN BOZGEYİKLİ DEDE OCAĞI

Mehmet EROL*

Özet

Tarihi kayıtlarda Halep Türkmenleri olarak geçen Kuzey Suriye’de yerleşmiş Türk grupların bağlı olduğu bir ocak yapılanması mevcuttur. Bu ocak, adını XV. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen ve anlatılarla Hacı Bektaş Veli’ye bağlanan Bozgeyikli Dede’den almaktadır. Asıl adının Yusuf Nûrânî olduğu rivayet edilen Bozgeyikli Dede ve onun soyundan gelen ocakzâdeler (Dedeler ailesi), şecereler vasıtasıyla bölge Türkmenleri tarafından seyid geleneği olarak anılmaktadır. Dolayısıyla bugün de Bozgeyikli Dede’nin türbesi ile soyundan gelenlerin kurdukları zaviyeler inanç merkezleri durumundadır. Her ne kadar bu türden dede ailelerine dayanan ocak yapılanmaları Aleviliğin temel kurumları arasında görülse de çalışmamızda durum farklılaşmıştır. Bozgeyikli Dede Ocağı’na bağlı olanlar kendilerini Alevi olarak nitelememektedirler. Zaviyelerin başında bulunan ocakzâde şeyhler ve müritleri kendilerini Rufai olarak tanımlamaktadırlar. Rufai tanımlaması ve zaviyelerin bu çerçevedeki uygulamaları ilk bakışta Türkiye’deki Alevi ocakların işleyişine benzememektedir. Ancak Bozgeyikli Dede türbesinin menkıbevi anlatılarla zenginleşmiş bir ziyaretgâh olması ve hâlen ocakzâdelerin sağaltma fonksiyonuyla birlikte sosyal hayatı düzenleyici görevlerinin bulunması, bu yapıyı geleneksel ocaklar çerçevesinde değerlendirmeye imkân vermektedir. Bozgeyikli Dede Ocağı’nın böylesi ikili bir yapı göstermesi göçer Türkmenler arasında yaşamış iki dinî şahsiyetin hatıralarının ortak hafızada birleşmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu çalışmada kullanılan veriler 2005-2010 yılları arasında bölgede yapılan alan araştırmalarında gözlem ve görüşme yöntemleriyle elde edilmiştir. Elde edilen veriler, tarihi belgelerin ve konuyla ilgili yayınların sonuçlarıyla karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bozgeyikli Dede, Suriye (Halep), Yusuf Nûrânî, ocaklar, Alevilik

THE OCAK OF ALEPPO TURKMENS’ BOZGEYİKLİ DEDE

Abstract

Known as Turkmens of Aleppo in the historical records, there is an example of Ocak “Alawis belong to a religious elite called Ocak ‘hearth’” organisations that are linked with the Turkish groups in the Northern Syria (Aleppo). This Ocak was named after Bozgeyikli Dede who presumably lived in 15th century and claimed to be Hacı Bektash Veli on the grounds that his stories are similar to Bozgeyikli Dede. Alawi leader ‘the Bozgeyikli Dede’ whose actual name is Yusuf Nûrânî and Ocakzâde Dedes are considered as sayyid by means of pedigrees. For this reason, the tomb of Bozgeyikli Dede and small Islamic monasteries are now places

* Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kilis/Türkiye, merol@kilis.edu.tr

of worship. Notwithstanding the fact that Ocak Dede families are Alewis fundamental organization, this condition is different in this very study. However, the most distinguished part is that those who belong to this Ocak of Bozgeyikli Dede (hearth) do not see themselves as Alewis. Ocakzâde sheikhs and murids who are responsible for the Islamic monasteries consider themselves as Rufai. The description of the Rufai and the practices of Islamic monasteries in this framework are not the same with the process of the Ocak of Alewis in Turkey. However, the tomb of Bozgeyikli Dede is a place you can visit with lots of epic stories and the restoration of Ocakzâdes makes the social life easier, so this enables to evaluate the functioning within the scope of traditional ocaks. This dual functioning of the Ocak of Bozgeyikli Dede displays that these two religious personalities who lived in nomadic Turkmens and their memories are believed to be the same. In this study, the data are obtained in the field researches by the methods of survey and interview between the years of 2005-2009 in that area. Historical documents, the background of the Bozgeyikli Dede and his legendary identity, Ocak's current influence area are tried to be ascertained by means of field research. These data were analyzed with comparison to the historical documents and the results of the articles related to the issue.

Keywords: Bozgeyikli Dede, Syria(Aleppo), Yusuf Nurani, ocak (hearths), Alewism

Giriş

Türkiye'nin aynı sınırı paylaştığı ülkelerdeki pek çok bölge Türk kültür coğrafyaları içine dâhil edilir. Şüphesiz bu yerlerden biri de Suriye'nin Halep ilinden Türkiye sınırına kadar olan Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgedir. Burada yaşayan Türkmenler, baskın dil ve kültürden etkilenmiş olmakla birlikte, yaklaşık yüz yıllık bir süredir Türkiye sınırları dışında kültürlerini koruyabilmişlerdir. Suriye'de yaşayan Türkmenlerin kültürü ve birliğinin korunmasında Bozgeyikli Dede Ocağı da etkili unsurlardan biri olmuştur.

Bozgeyikli Dede, hakkında müstakil bir çalışma olmamakla birlikte, bazı çalışmalarda zikredilmiştir. Bu çalışmalarda yer alan bilgilerden sözlü kaynağa ait olanlar için Yalçın (1993)'in *Cenupta Türkmen Oymakları I* adlı eserinden, yazılı kaynağa ait olanlar için ise Faruk Sümer'in *Oğuzlar* (1992: 225-226) adlı eserinde verdiği tahrir kayıtlarından yararlanılmış (Sevinç 1993: 22-26; Bozgeyik 1995: 45-48; Birdoğan 1995: 89; Kenanoğlu-Onarlı 2002: 27-111; Ocak 2005: 215; Yaman 2005: 148); söz konusu bilgilerle Bozgeyikli Dede hakkında kısa değerlendirmeler yapılmıştır. Yerel çalışmalarda ise Bozgeyikli Dede hakkında anlatılan menkıbeler, şahsiyetin yöre insanı üzerindeki tesiri ve Bozgeyikli ailesi gibi konularda daha kapsamlı bilgiler yer almaktadır (Şahin 1962; Solmaz 1976; Bozgeyik 1995).

Bilindiği üzere *dede* ailelerine dayanan ocak örgütlenmesi Aleviliğin temel kurumları arasında kabul edilir (Yaman 2011: 43). Ancak, Bozgeyikli Dede Ocağı mensupları, Anadolu ve Balkanlardaki örneklerinin aksine, kendilerini Alevi ola-

rak görmemektedirler. Bozgeyikli Dede'nin soyundan gelen ocakzâdelerin başında bulunduğu zaviyeler ile zaviyelere devam ederek zikirle katılanlar kendilerini Sünni ve Rufai olarak tanımlamaktadırlar. Anadolu sahası Alevilerindeki "Cem, Semah, Oniki İmam, Muharrem Orucu, Musahiplik, Sazandarlık vb." gibi akla ilk gelen inanç ve uygulamalar Bozgeyikliler arasında görülmemektedir. Bunun yanında menkıbeler, dede kurbanı, türbe ziyareti, ocakzâdelerin sağaltma gücü, seyyidlik, Bozgeyikli'yi Hacı Bektaş Velî'ye bağlama gibi inanma ve uygulamalar, Anadolu sahası Alevi ocaklarıyla benzerlik göstermektedir.

Makalede, Sünni bir hüviyet sergileyen Bozgeyikli Dede Ocağı sözel anlatılar, inanmalar, uygulamalar ve tarihî belgeler çerçevesinde ele alınarak değerlendirilecektir. Çalışmanın temelini oluşturan sözlü ve yazılı malzemelerin bir kısmı ek olarak verilmiştir.

1.Bozgeyikli Dede'nin Menkıbevi Hayatı

Bozgeyikli Dede'nin hayatı hakkındaki bilgileri çeşitli rivayetlerden öğrenmekteyiz. Bu rivayetlerin tam metinleri oluş sırasına göre düzenlenerek EK1'de sunulmuştur. Bu başlık altında söz konusu rivayetler kısaca özetlenerek bazı motifler değerlendirilecektir.

1.1. Eğitimi

Sözlü kaynaklardan ve şecerelerden öğrendiğimize göre Bozgeyikli Dede'nin asıl adı Yusuf Nûrânî olup Hacı Bektaş Velî'nin talebelerindendir. Hacı Bektaş'ın yanında eğitimini tamamlayarak şimdi Suriye sınırları içinde bulunan Halep'in Mumbuç ilçesine bağlı kendi adıyla anılan Bozgeyikli köyüne yerleşmiştir. Hacı Bektaş Velî'nin yanındayken vazifeye hazır olduğunu göstermek maksadıyla topladığı odunları bir aslanın sırtına yükleyip kendisi de eline aldığı yılanla bir aslana binerek dergâha gelmiş, bunu gören hocası üzerine çıktığı duvarı yürüterek onu karşılamıştır. Gösterdiği bu kerametle vazife üstlenebileceğini ispatlamıştır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinileceği üzere Bozgeyikli Dede'nin XV. yüzyılda yaşamış olması kuvvetli ihtimaldir. Bu tarihi doğru kabul edersek, XIII. yüzyıl sonu yahut en geç XIV. yüzyılın hemen başlarında vefat ettiği kabul edilen (Güzel 1999: 175) Hacı Bektaş Velî ile Bozgeyikli'nin karşılaşmış olma ihtimali yoktur. Seyyid olduğu kaydedilen ancak hiçbir kayıta ve sözlü kültürde Alevi olduğu bilgisine rastlanmayan Bozgeyikli ile Anadolu'nun en ünlü seyyidi Hacı Bektaş Velî arasında bir bağ kurulmuş olması, Beydili Türkmenlerinin bir kısmının Alevi, bir kısmının Sünni olmasıyla ilgili olsa gerektir. Bozgeyikli Dede'nin Alevi olup olmadığı konusuna ileride değinilecektir.

Yılanı kamçı gibi tutup aslana binmek ve cansız duvarın/kayanın üzerine çıkıp yürütmek Alevi kültürü dairesindeki evliya menkıbelerinin yaygın motiflerinden biridir (Gölpınarlı 1958: 50). Bu motifin geçtiği anlatılarda iki din ulusunun birbirine

manevi üstünlüklerini ispatlamaya giriştikleri bir mücadele sergilenir. Cansıza hükmederek daha kuvvetli olduğunu gösteren Hacı Bektaş Veli mücadeleyi kazanır. Bu galibiyetle, haklı olarak, din ulularının Hünkârı unvanına lâyık görülür ve derin bir saygı görür. Bu bâtını üstünlük sağlama mücadelesi menkıbe örneğinin Hacı Bektaş Veli dışında, ancak yine bu kültür dairesi içinde yer alan seyyidler için anlatılan örnekleri de mevcuttur (Beşe-Tozlu, 2011: 214).

1.2. Mumbuç'a Gelişi

Hacı Bektaş Veli bu kerametinden sonra bir *çöveni* (asa, değnek, çomak) fırlatarak düştüğü yeri Bozgeyikli'nin vazife bölgesi olarak tayin eder. Çöven şimdiki türbenin olduğu yere düşer. Bu menkıbede iki nokta üzerinde durulabilir. Bozgeyikli'nin vazife yerinin tayini biçimi Alevi-Bektaşî geleneği çerçevesinde olmuştur. Hacı Bektaş Veli'nin görev yeri de Hoca Ahmed Yesevî'nin fırlattığı bir odunla (asa) belirlenmiştir (Birdoğan 1998: 63; Ocak 2005: 271). Böylesi önemli bir vazifede yer tayininin asanın kılavuzluğuna bırakılmış olması, ağaç kültürüyle (Arslanoğlu, 2001) ilişkili olsa gerektir. Aynı zamanda *ağacın asa/sopa formu* insanlık tarafından bir otorite sembolü olarak da görülmüştür (Durant, 1978: 34). Dervişler yanında taşıdıkları bu tamamlayıcı aksesuarın karşısındaki insan üzerinde yaratacağı etkiden faydalanmışlardır. Söz konusu çöven hâlen Bozgeyikli'nin korunan ve saygı duyulan emanetleri arasındadır.

Diğer nokta ise Bozgeyikli'ye verilen vazife, bunun bir menkıbeye dayandığı gerçeğini göz ardı etmemek kaydıyla, Osmanlı devletinin kuruluş ve yayılış devrinde gittiği bölgeleri Türkleştirmeye ve Müslümanlaştırmaya çalışarak önemli hizmetler görmüş alperenlerin hizmetlerini hatırlatmaktadır (Barkan, 1942; Genelkurmay, 1988: 96-97). Ancak Bozgeyikli'nin yaşadığı devirde kuruluş tamamlanmış, gönderildiği coğrafya tamamen Müslümanlaşmış durumdadır. Araştırmacı Necdet Sevinç (1993: 22-26), Müslümanlaşma süreci tamamlandıktan sonra bu Alperen mizaçlı din ulularının daha farklı vazifeler almış olabileceklerini belirterek, Bozgeyikli Dede'nin de Araplaşmayı önleyici ve Türkmen ittifakını sağlayıcı bir vazifesinin olabileceği ihtimali üzerinde durur.

Hacı Bektaş Veli'nin fırlattığı çöven, bölgeye yakın en yüksek dağ olan Nur Dağı'nın zirvesine çarparak hızı kesilir ve Halep'in Mumbuç kazasına bağlı şimdi Bozgeyikli'nin türbesinin olduğu Bişri çölüne düşer. Saplandığı yerden kimsenin çıkaramadığı çöveni Bozgeyikli bir gün gelerek çıkarır. Anlatılarda çöven Nüveli aşiretinin yaşadığı yere düşmüştür (bu, Arap aşiretlerinden Mevali/Muvali aşireti olsa gerektir). Burada, tarihi kayıtlarla da yaşadığı doğrulanan Hoca Ali ile dostluk kurar. Bu dostluğun başlangıcı da iki velinin birbirini kerametle sınamasıyla olmuştur. Sınama, rivayetlerde manevi bir oyun olarak değerlendirilmektedir. Oyunda önce Bozgeyikli bir *boz geyik* donuna girerek saklanır, Hoca Ali tarafından kolayca bulu-

nur. Sonra Hoca Ali saklanır, ancak Bozgeyikli ne kadar arasa da bulamaz. Sonunda Hoca Ali, Bozgeyikli'nin gönlüne saklandığını söyler. Bu imtihanda Hoca Ali galip gelmiştir ve bu galibiyet ona türbeyi ziyarete gelenlerin ilk Fatih'a'yı kendine okumaları önceliğini kazandırmıştır (EK 1). Ayrıca bu bâtni üstünlük durumu ikili arasındaki ilişkinin şeyh-mürit ilişkisi olabileceği ihtimalini doğurur.

Anlatıda *don değiştirme* motifi dikkat çekicidir. Geyik donuna girme bir tanrısal simgecilik yahut kutsalın izi olarak görülür (Önal, 2009: 68). Bilindiği üzere menakıpnâmelerde geyik ve kuş donuna girme motiflerine sık rastlanmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri* adlı çalışmasında *Geyik veya Geyik Cinsinden Başka bir Hayvan Şekline Girme* başlığı altında konuyu tarihî ve menkıbevi yönden ele alarak etraflıca değerlendirmiştir. Burada geyik donuna girme motifinin Şamanizm ve Budizm ile ilgisi, menakıp-nâmeler ve vilâyet-nâmelerde geçen örnekleri ele alınmıştır. Araştırmacıya göre geyiğin İslami devirde Orta Asya'da ve Anadolu'da evliyalık mefhumu ile sıkı bir alakası mevcuttur. Anadolu'nun pek çok yerinde geyikle haşır neşir olan Bektaşî veya Kızılbaş evliyasının adlarının sayıldığı çalışmada Bozgeyikli Dede'nin lakabının da geyiklerle olan ünsiyetinden kaynaklandığı belirtilmektedir. İfadelerden Bozgeyikli Dede'nin de Bektaşî veya Kızılbaş evliyasından sayıldığı anlaşılmaktadır. Bunların yanında geyikle ilgisi olan bazı Sünni evliyaların varlığı da zikredilmiştir (Ocak 2005: 207).

Şekil değiştirme dışında, Anadolu'da Geyikli Baba, Bozgeyikli adlarıyla anılan Horasan Erenlerinin birçoğunun avcılarının hayvan katliamını önleyen ve av hayatını düzenleyen görevlerinden dolayı bu adla anıldıkları da düşünülmektedir (Yalçın ve Yılmaz, 2002: 18).

1.3. İsimleri

Yusuf Nûrânî'nin Bozgeyikli lakabıyla anılmasında yalnızca geyik donuna girmesiyle ilgili kerameti etkili olmamıştır. Boz renkli geyik postundan bir hırka giymesi, boz bir geyiğe binmesi, bir zaman geyiklerle yaşaması, ailenin kadınlarının bu geyikleri sağması gibi anlatılar da bu adla anılmasında etkili olmuştur.

Menkıbelere göre, çöveni saplandığı yerden çıkarıp Hoca Ali ile dostluk kurduktan sonra Bozgeyikli, şimdiki adıyla anılan köye yerleşir. Anlatılardaki vurguyla ifade edersek, *ehl-i sünnet ve'l cemaat akidesini yaymak ve tebliğ etmek için çevresindekilere yol gösterici olur. Hizmetleri karşılığında kendisine ne istediği sorulduğunda maddi bir şey istemez, sadece kendisine dede denilmesini ister.*

Bilindiği üzere dede/baba unvanı eski Türk inanç sistemi içinde yer alan atalar kültürüyle ilişkilidir (Artun, 2004: 17). Bu bağlamda İsmet Çetin (2007: 76), Türk Kültüründe Bab/Baba Geleneği başlıklı yazısında, "Toplumun üst kesiminde temayüz eden şahsiyet adlandırma ve sıfatlandırmalarının İslâmiyet'ten önceki dönem

Türk kültürü içinde var olduğunu söylemenin mümkün olduğunu ve bu kavramların evliya karşılığında Kalenderiyye, Melametiyye, Hayderiyye, Nakşiyye, tarikatlarında kullanıldığını” belirtmektedir. Yine, baba ve dede sıfatlarının Alevi-Bektaşî geleceği içinde özel bir yerinin olduğu malumdur. Bu çerçevede, Alevi-Bektaşî kültürü içindeki dedeler ile eski Türklerdeki kamlar arasında benzerlik söz konusudur. Her ikisi de öncelikle belli bir soydan gelmelidir. Bu soy ayrıcalığı Gök Tanrı inancında kamlar için Tanrı kutuna sahip olmak, dedeler için ise seyyid olmaktır (Talas, 2005: 287). Bozgeyikli'nin de yörede Peygamber soyundan, yani seyyid olduğuna inanılmaktadır.¹

Bozgeyikli Dede yalnızca yaşadığı dönemde değil, ölümünden sonra da Türkmenler arasında olduğu kadar, aynı coğrafyayı paylaştıkları, Araplar ve Kürtlerden de büyük saygı görmüş, kutsal kabul edilmiştir. Söz konusu gruplar Bozgeyikli'nin yörede anlatılan kerametlerinden dolayı ona çeşitli isimler vermişlerdir. Örneğin, oymak kadınlarının gevikleri sağmasından dolayı Araplar arasında *geyiği sağan* anlamında *Hallebü'l Gazal/Ceren* adıyla (EK. 2), bölge Kürtleri arasında ise *öküzü delen* anlamında *Ba'cü'l Bakara* ve *Mahmut'u öldüren* anlamında da *Katte'l Mahmud* adlarıyla ünlenmiştir (K.K.1). Örneklerde görüldüğü üzere Bozgeyikli Dede'nin hayatı da, diğer inanç önderleri gibi yaşadığı devirde ve ölümünden sonra oluşan menkıbelerle zenginleşmiştir (Çetin 2007: 71); bu anlatılar ölümünden sonra da yaşamasını sağlamıştır.

1.4. Ailesi

Rivayete göre, Mumbuç bölgesinde yaşayan Bozgeyikli Dede burada evlenmiştir. Sırayla Hüseyin (küçük yaşta ölmüş), Abdurrahman Çomaklı (Bozgeyikli ailesi bunun soyundan türemiştir), Ahmet adlarında üç erkek çocuğu olmuştur. Kızlarının da olduğu bilinmekle birlikte haklarında bilgi yoktur. Soyundan gelenlere de *Dedeler* denilmiştir (K.K. 1).

1.5. Vefatı

Ocazkâdeler, dedeleri Bozgeyikli'nin H. 815'te (M. 1412-1413) Halep'in Mumbuç kazası Bozgeyikli köyünde vefat ettiğini bildirmektedirler (K.K. 5). Bu tarihin şecerelerde kayıtlı olduğu ifade edilse de elimizdeki şecerelerde rastlanmamıştır. Sümer'in tahmini de Bozgeyikli'nin XV. yüzyılda yaşadığı yönündedir (1992: 226). Tahrir defterlerinde geçen isimler de bu tarihi yaklaşık olarak desteklemektedir. Vefatından sonra şimdiki türbesi içindeki mezara defnedilmiştir.

2. Bozgeyikli Dede Ocağı

Anadolu'da *ocak* kavramı, Alevi kültürü içinde bir örgütlenmeyi ifade eder. Boratav (1994: 113) ocakları ve ocazkâdeleri, “Anadolu'daki Alevi-Kızıbaş topluluklarının, bölge bölge bağlı buldukları kutlu merkezler; o yerlerde oturan tarikat

ulularının soyu; ocak ulusunun soyundan olan kimselere ‘ocakzâde’ derler.” şeklinde tanımlar. Anadolu’da dinî, sosyal ve kültürel yapının şekillenmesinde etkili olan bu kurumların eski Türklerdeki ateş-ocak ve atalar kültleriyle ilişkisi pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır (İnan 1976; Ögel 2002; Çıblak 2007; Yaman 2011). Eski devirlerdeki “ailenin temel sembolü” olan ocak kavramının öz anlamı üzerine yeni anlamlar kazanarak Anadolu sahasında Alevi-Bektaşî yaşam tarzında daha karmaşık sosyal yapıları ifade eder hâle geldiğini söylemek mümkündür.

Ali Yaman (2011), *Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan* başlıklı çalışmasında *ocak* kavramının eski Türklerdeki izlerini, anlam alanını, kaynaklara göre kurum olarak ilk ortaya çıkışını ve Alevilikteki yerini etraflıca ele almıştır. Bu çerçevede Bozgeyikli Dede Ocağı üzerine şunları söylemek mümkündür:

Türkmenler arasında bu soydan gelenlere büyük saygı duyulur. Bu saygının bir göstergesi olarak “Dede hakkını alır; ya ocaktan, ya nacaktan (ya ocak ile, ya da değnek/sopa ile)” şeklinde ocağın Türkmenler üzerinde yaptırım gücünü gösteren bir söz kullanılır. Ocak kavramının Dede ailesi anlamına gelmesi yanında, Bozgeyik ailesi ve diğer Türkmenler arasında, *ocak kültü* ile ilgili belirgin uygulamalar görülmektedir. İleride değineceğimiz *büyük ziyaret* denen günde Bozgeyikli’nin türbesi bütün soydan olanlar ve diğer Türkmen boyları tarafından ziyaret edilir. Bozgeyikli için kesilen kurbanlar, türbe etrafındaki geçen yıldan kalmış ocaklarda pişirilir. Bu uygulamanın benzeri Anadolu’nun pek çok yerinde görülür. Buraya her yıl gelen gruplar ocak seçimini rastgele yapmaktadırlar. Sarıkız ziyaretinde olduğu gibi *aile ocakları* (Duymaz-Şahin, 2008: 122) yoktur. Ancak bütün Halep Türkmenleri arasında genel olarak saygı mahiyetinde ateşe tükürmemek, su dökmek gibi genel geçer inanmalar mevcuttur.

Ali Yaman, Alevi dedelerinin özelliklerini, “Alevi Dedeleri, Türkiye’nin çeşitli yerlerinde bulunan ocaklara bağlıdırlar. Ocakzâde dedelerin Peygamber soyundan geldikleri yani Evlad-ı Resul oldukları kabul edilir ve bu nedenle ‘seyyid’ adı ile de anılırlar. Dede ailelerinde bu durumu kanıtlamak üzere belli dergâhların ve Nakibü’l Eşraflar’ın onaylarını taşıyan belgeler, yani şecereler bulunur. Dedelerin çoğu gezicidirler, bir başka deyişle belli zamanlarda kendilerine bağlı yerlerdeki taliplerini ziyaret ederek, dinsel törenler düzenler, topluluğu bilgilendirir ve anlaşmazlıkları giderirler (2011: 43).” şeklinde açıklamaktadır. Bu özellikler Bozgeyikli Dedeleri ile karşılaştırıldığında bunlar şöyle bir görünüm arz ederler: Yukarıda da ifade edildiği üzere bu ocak mensupları, gerek ocakzâdeler gerekse mürid sayılan Türkmenler, kendilerini Alevi olarak görmemektedirler. Yine de sözlü kültürün ve *Nakibü’l Eşraflar* tarafından onaylanmış şecerelerin verdiği bilgiler Bozgeyikli’nin dolayısıyla soyundan gelen Dedelerin *seyyid* olduklarını göstermektedir (EK 4). Dedeler, kendileri dışında kalan Türkmen oymaklarını *müridler* olarak adlandırmakta, talip sözünü

kullanmamaktadırlar. Günümüzde uygulanmasa da kırk-elli yıl öncesine kadar, ileri gelen ocakzâdelerin Türkmenleri (müridleri) dolaşarak *dedelik hakkı* denen kurbanlar topladıkları bilinmektedir. Dinsel törenlere gelince, Alevilikte olduğu gibi ‘Cem’ töreni bunlar arasında görülmez. Aşağıda değinildiği üzere, bazı ocakzâdeler zaviye açmışlar ve Rufai meşrep üzere zikir toplantıları yapmaktadırlar.

2.1. Bozgeyikli Dede Soyu/Ocakzâdeler

2.1.1. Tarihi Kayıtlarda Bozgeyikli Oymağı/Cemaati

Bozgeyikli oymağı/cemaati, Yusuf Halaçoğlu’nun (2009) Osmanlı tahrir defterlerinden hareketle hazırladığı *Anadolu’da Aşiret, Cemaat ve Oymaklar* listesinde geçmemektedir. Bunun yanında aynı kayıtlara dayanan Faruk Sümer’in *Oğuzlar* adlı eserinde, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yayınlarından 397 Numaralı 1536 Tarihli Halep Livâsı Mufassal Tahrir Defteri’nde ve Enver Çakar’ın *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı* adlı çalışmasında Bozgeyikli oymağı/cemaati hakkında Osmanlı devlet kayıtlarına dayanan bilgiler yer almaktadır.

Bu çalışmalardan ilki olan Faruk Sümer’in *Oğuzlar* adlı eserinde, XVI. yüzyıl tahrir defterlerinden hareketle, kırk obadan oluşan “Beğ-Dili” boyu tanıtılırken Bozgeyikli ve Hoca Ali Şeyh obaları hakkında şu bilgiler verilmektedir:

26. ve 27. sıradaki Beğ-Dili obalarına gelince, bunların din ve tarikat adamlarından meydana geldiği görülüyor. Bu obalardan birincisi Hoca Ali Şeyh adını taşımakta ve dört şeyh ailesinden müteşekkil bulunmaktadır. Defterde bu şeyhlerin: “Kadimden er ocağı olup, bir senede üç Kelâmullah hatmedüp sevabını Hazreti Hüdâvendigâr’a (Kanunî) edâ ettikleri, duaları makbul kimesneler” oldukları kaydedilmiştir. Yine şeyhlerden müteşekkil bulunan ikinci oba Boz-Geyikli adını taşıyor. 17 kişi olan bu oba mensuplarının: “kadimden vâcibü’r-riâye kimesneler” oldukları, evlerine “kurban, çırak gelir dervişler idikleri” ve “hem mezkûr Beğ-Dili cemaatinin uluları oldukları” söyleniyor. Bu kayıtlardan bu gün dahi Gaziantep ve Suriye’deki Türkmenlerin biricik velisi sayılan Boz-Geyikli Dede’nin hangi boya mensup bulunduğunu ve bu dedenin oğulları olduğunu öğrenmekteyiz. Yine bu kayıtlara göre, Boz-Geyikli Dede’nin XV. yüzyılda yaşamış olduğuna ihtimal verilebilir (Sümer: 1992: 225-226).

Bu bilgiler 2010’da yayınlanan 397 Numaralı 1536 tarihli Halep Livâsı Mufassal Tahrir Defteri’yle daha da genişlemiştir. Söz konusu yayında “Boz Geyikli Cemaati’nin Beydili taifesine bağlı cemaatlerden ve Şeyhler taifesinden oldukları” kayıtlıdır. Bu kayda göre, *Beydili* içinde yaşayan *Boz Geyikli Cemaati* 1526’da 17 nefer, 1536’da 21 nefer, 1550’de 9 nefer ve 489 koyuna sahiptir ve 1536’da Bozgeyikli Cemaati 12 hânedan ve 21 erkek nüfustan oluşmaktaydı (Başbakanlık 2010: 22, 24, 72). Bu şahısların adları ve birbirleriyle akrabalık ilişkileri şöyledir:

Cemaat-i Bozgeyikli, an-taife-i Şeyhler, tâbi-i Beydili: Ali veled-i İsmail, Hamza birader-i O, İbrahim birader-i O, Musa birader-i O, İsa birâder-i O, Selman birader-i O, Şeyh Yusuf veled-i Arudeş (Derviş), Mansûr birader-i O, Aydoğmuş veled-i Mehmed, Kefinu (?) veled-i Seyyid Ahmed, Zekeriyya birader-i O, Tahir veled-i Seyyid Ali, Ali birader-i O, Şeyh Arab veled-i İshak, Ali veled-i Ümmet, Seyyid Şeyh İbrahim veled-i Seyyid Ahmed, Seyyid Yunus veled-i O, Seyyid Halil birader-i O, Seyyid Hamza veled-i Seyyid Hüseyin, Seyyid Hoca Ali (veled-i) Seyyid Yunus, Mehmed veled-i O (Başbakanlık 2010: 422).

Aynı kayıtlar Enver Çakar'ın *XVI. Yüzyılda Halep Sancağı* adlı çalışmasında, isimler verilmemiş olmakla birlikte, farklı toplama şekliyle şöyle gösterilmiştir: "Bozgeyikli Cemaati, Şeyhler taifesinden olan bu cemaat, 1526'da 16 hane, 1 mücerred; 1536'da 12 hane; 1550'de ise 7 hane 2 mücerred olup bunlardan vergi alınmazdı (2003: 173)." Burada Bozgeyikli oymağından vergi alınmadığı bilgisi önemlidir. Bilindiği üzere Osmanlı Seyyid ailelerden vergi almamıştır.

Bu sayılan isimlerin Bozgeyikli Dede'nin torunları olduğunu söylemek için bazı ipuçları vardır. Soy ağacındaki Bozgeyikli'den sonra gelen isimlerle 1536 tarihli defterdeki isimleri karşılaştırdığımızda *Seyyid Şeyh İbrahim* isminin ortak olduğu görülmektedir. Tahrir defterinde *Seyyid Şeyh İbrahim*'in *Seyyid Ahmed*'in oğlu olduğu belirtilmektedir. Sözlü kaynaklara göre (bkz. Ailesi) Bozgeyikli'nin üçüncü oğlunun adı Ahmet'tir. Ayrıca soy ağacındaki *Neslü'l Seyyid İbrahim, Neslü'l Seyyid Çomaklu* kayıtlarını *Seyyid (Ahmed) Çomaklu'nun oğlu Seyyid İbrahim* şeklinde anlayabiliriz. Çünkü yine sözlü kültürde Bozgeyikli'nin oğullarından birinin adı Abdurrahman Çomaklı'dır. *Çomaklı* lakabı Bozgeyikli'nin çöven (asa, çomak) sahibi olmasıyla ilgili olarak çocuklarının da lakabı olmalıdır. Özetle, defterdeki *Seyyid Şeyh İbrahim*'in, şimdilik kaydıyla, Bozgeyikli'nin torunu olduğunu söylenebilir. Ayrıca 1536 tarihinde varlıkları tespit edilmiş olan bu 21 Bozgeyikli cemaati mensubu şahsın bir kısmı *seyyid* ünvanlıdır. Bozgeyikli Dede soyundan gelenler günümüzde de *seyyid* olarak kabul edilmektedirler.

Sözlü kültürde Bozgeyikli Dede ile imtihan olan ve türbesi kapısında yatan *Hoca Ali* hakkında da bu tahrir defterinde kısa bir bilgi verilmektedir. Faruk Sümer, Beydili boyunun 26. sıradaki oymağı olarak gösterdiği *Hoca Ali Şeyh Cemaati*, 1526 kayıtlarına göre 4 erkek nüfusuyla Beydili boyu içinde yaşamaktadır (Başbakanlık 2010: 25). 1550 kayıtlarında ise bu cemaat Şeyhler adıyla 9 hane 2 mücerred nüfus olarak geçmektedir (Çakar 2003: 173).

XVII. yüzyıla gelindiğinde kayıtlarda Bozgeyikli cemaatinin adına rastlanmamaktadır. Bu sırada kayıtlara Şeyhler cemaati olarak geçmişlerdir. Enver Çakar, *17. Yüzyılda Halep Eyaleti ve Türkmenleri* adlı çalışmasında, Bozgeyikli cemaatinin Şeyhler adıyla kaydedildiğini söyleyerek yıllara göre bu cemaatle ilgili şu kayıtları aktarır:

Şeyhler adıyla kaydedilmiş bu cemaatin 1630'da 43 hane vergi nüfusu ile 23234 adet koyunları, 1642'de de *Uğurlu Dede*'nin yönetiminde 20 nefer vergi nüfusu ile 3863 koyun ve 55 adet de develeri vardı. 1363'te diğer adının *Musa Şeyh* olduğu ifade edilen Şeyhler grubunun 12 nefer vergi nüfusu ile 4550 adet koyun ve 55 adet develeri bulunmaktaydı. 1667'de bu defa *Uğurlu Şeyh Oğulları* adıyla şöhret oldukları ifade edilen Şeyhler cemaatinin bu zamanda 3 mahallesi olup, bunlardan *Berk Dede*'nin 19 nefer vergi nüfusu ile 840 adet koyun ve 17 adet develeri, *Hamis*'in 14 nefer vergi nüfusu ile 610 adet koyun ve 10 adet develeri, *Musa Şeyh Oğulları* adıyla şöhret bulmuş olan *Takalar*'ın da 20 nefer vergi nüfusu ile 410 adet koyun ve 7 adet develeri bulunmaktaydı. 1673'te ise bu cemaatin vergi nüfusu ve sahip oldukları hayvan miktarları 1667 yılı tahririne göre aynen yazılmış olup, bunların 3 mahallesi de 1691'de padişah fermanı ile Rakka bölgesinde iskâna tabi tutulmuşlardır (Çakar 2006: 272).

Yukarıda verilen tarihi kayıtlar özetle şunları söylemektedir: 1526 yılında Halep Türkmenlerinden Beydili boyu arasında Bozgeyikli adında bir cemaat bulunmaktadır. Bu cemaatin Bozgeyikli Dede'nin torunları olduğuna şüphe yoktur ve XVI. yüzyılda göçer Beydili Türkmenleri arsında bölgede yaşamışlardır. Kayıtlarda geçen isimlerle şeceredeki isimler arasında bir bağ kurulabilmektedir. 1630 ve 1677 yılları arasında bu cemaatin adları geçmemekle birlikte *Şeyhler* cemaati içinde sayıldıkları tahmin edilmektedir ve 1691 yılında Halep Türkmenleriyle birlikte Rakka'ya iskân edilmişlerdir. Bozgeyikli Dede'nin torunları bugün de Halep Türkmenlerinden Beydili boyu içinde yaşamaktadırlar.

2.1.1. Günümüzde Bozgeyikli Oymağı/Cemaati

Bozgeyikli Dede soyundan gelenlerden Suriye'dekilerin büyük çoğunluğu *Dede* soyadını taşımakta (bir kısmı bu soyadını almamıştır²) ve yörede *Dedeler* yahut *ocakzâdeler* olarak tanınmaktadırlar. Bunlar Suriye'nin Halep il merkezinde ve buraya bağlı Cubbu'l Arus, Karagöz, Kadılar, Acarköy ile Isbaha köylerinde; Rakka il merkezi ile buna bağlı Tel Ebyad kazası ile Sert, Kuneytra ve Babe'l-Hava köylerinde diğer Türkmen oymaklarıyla birlikte dağınık şekilde yaşamaktadırlar. Cubbu'l Arus'ta oturan Gazi Dede ailenin ileri gelenidir. Ailenin büyüğü olmak hiyerarşik yapıyla ilgili değildir³.

Bir dedenin yapı içinde lider konumuna gelmesi onun kişiliğine yani iyi bir insan olmasına bağlıdır. Gerçi Bozgeyikli Dede soyundan, dolayısıyla Peygamber soyundan gelen birinin bilerek *kötü bir şey yapmayacaklarına* inanılır. Türkmenlerin aile efradına duydukları saygı ve seyyid soylu olmanın yarattığı baskı yahut kontrol mekanizması, ocakzâdeleri Türkmen nüfusun gözünde iyilik timsali model bireyler hâline getirmektedir. Dolayısıyla Hakk'ı gözeteceğine emin olunan ocakzâdeler, Türkmenler arasındaki anlaşmazlıkları kolayca çözebilmektedirler. Peygamber

soyundan gelme bilinci, diğer Türkmen oymaklarından farklı gelenek formlarının oluşmasına da neden olmuştur. Örneğin ocakzâdeler düğünlerini davul zurna ile değil mevlidle yapmaktadırlar.

1921’de Türkiye-Suriye sınırı tespit edildikten sonra ailenin bir kısmı Türkiye tarafında Gaziantep’in Oğuzeli ilçesi köylerinde kalmıştır. Bunlar *Bozgeyik* soyadını almışlardır. Halen Gaziantep merkezinde ve köylerinde yaşamakta; nüfuslarının on bin civarında olduğunu ifade etmektedirler. Bunlar arasında günümüzde dedelik kurumu zayıflamış durumdadır (K.K. 6). Ancak Suriye’deki ocakzâdelerle bağları kopmamıştır.

2.2. Bozgeyikli Dede’nin Emanetleri

Bozgeyikli Dede’den kaldığı söylenen “nesep kâğıdı, küçük ve büyük sancaklar ile çöven” kutsal emanetler olarak görülmekte ve ocakzâdeler tarafından sıkı biçimde muhafaza edilmektedir. Bu emanetlerin dedelik kurumunun devamını sağlanmasında etkili oldukları söylenebilir.

Menâkıp-nâmelerde, Ahmed Yesevî’nin silsile yoluyla kendine geçen *tac, hırka, çerak, seccade ve alem*den oluşan emanetleri Anadolu’ya gönderirken Hacı Bektaş’a verdiği kayıtlıdır (Yalçın-Yılmaz 2002; Altınok 2003). Ocaklar etrafında teşekkül eden anlatılarda bu türden simge nesnelere Hacı Bektaş tarafından müridlerine verilerek görev yerlerine gönderildikleri anlatılır. *Derviş çeyizi* (Atasoy 2005) de dinilen bu nesnelere inanç önderliği yapabilmenin ruhsatı veya kutsallığın somut delilleri gibidirler. Bozgeyikli’den kalan emanetler şunlardır:

2.2.1. Şecere (Nesep Kâğıdı)

Bozgeyikli’nin soyu, Zeynelâbidin’in oğlu Seyyid Muhammed yoluyla, Hz. Hüseyin, Hz. Ali ve Hz. Fatıma’ya oradan da Hz. Muhammed’e bağlanmaktadır. Bu bilgi aile tarafından tutulan ve çeşitli dönemlerde tasdik edilmiş olan soy ağaçlarıyla doğrulanmaktadır (Bozgeyik 1995: 11-15). Aile bireyleri Bozgeyikli’nin oğlu *Abdurrahman Çomaklı* soyundan türediklerini ifade etmektedirler. İki şecerede de Abdurrahman ismi geçmemekle birlikte Mustafa Dede’nin elindeki şecerede geçen *Seyyid Çomaklı* bu şahıs olsa gerektir (EK. 3-4). Araştırmacı Burhan Bozgeyik, Bozgeyikli ailesinin değişik kollarında on civarında şecere olduğunu belirtmekte ve bunlardan birisindeki isim listesini vermektedir. Bu liste ile aşağıda tanıttığımız kopyası elimizde olan şecerenin isim listesi karşılaştırmalı olarak verilmiştir (EK. 3).

Şecerelerden biri Halep’in Cubbu’l Arus Köyü’nde Mustafa Dede’nin elindedir. Aslını göremediğimiz ancak bir kopyasını elde ettiğimiz Arapça-Farsça yazılmış bu şecereye, aile “Nesep Kâğıdı” demektedir. Belgenin birebir kopyası 11 adet A4 kâğıdına çekilmiştir. Baş kısmında okunamayan üç büyük mühür, ayetler ve çeşitli süslemeler bulunmaktadır. Bu girişten sonra dikine yazılmış aralıklı 41 satır, altında

da yine dikine yazılmış şahadetnâme olduğu anlaşılan 5 bölüm vardır. Belgenin sağ tarafında ise yatay yazılmış 9 metin vardır. Bu yatay kısımların birkaçının icâzetnâme olduğu anlaşılmaktadır. Yatay ve son kısımdaki dikey yazılarda toplam 11 adet küçük mühür bulunmaktadır. Soyun takibi aşağıdan yukarıya doğru yapılmaktadır. Belgedeki bir ifadeden anlaşıldığına göre isimlerin bazıları mükerrer (şahısların sıfatları kastediliyor olsa gerek) verilmiştir. Belgenin nesep kısmının 24-31. satırları arasının okunuşu ve kopyası ekler kısmında verilmiştir (EK. 4). Bu şerecece şecere üzerindeki çalışmalarımız devam etmektedir. Şecerenin yanında ailenin elinde hicri 212 tarihli bir *berat kâğı* olduğu da söylenmektedir (K.K. 1).

2.2.2. Çöven

Çöven, bölge ağzında değnek, asa anlamlarına gelmektedir. Gazi Dede'nin kardeşi Şakir'in muhafaza ettiği bu çövenin Hacı Bektaş Veli tarafından Bozgeyikli Dede'nin vazife yerini belirlemek için fırlattığı asa olduğuna inanılır.

Çövenin iki önemli işlevi vardır. İlki, çöveni elinde bulunduran Dede, *dedelik hakkını* toplama yetkisine sahip olmaktadır. Müridlerden yani Türkmenler'den yılda bir defa toplanan kurbanlara *dedelik hakkı* denilmektedir. Bu bilgi tarihi kayıtlarda Bozgeyikli cemaatinin “evlerine kurban, çırak gelür dervişler idikleri” (Sümer 1992: 226) şeklinde geçmektedir. Çöven, eskiden ihtiyaç sahibi dedeye verilir, bu dede kurbanları toplarmış (K.K. 3). Ancak günümüzde dedelik hakkı toplanmamaktadır. Aşağıda değinileceği üzere Nisan ayı içinde yapılan *büyük ziyaret* gününde türbede topluca kurbanlar kesilmektedir.

Dedelik hakkını toplama ruhsatı kazandırması yanında çövenin anlaşmazlıkları ve kavgaları bitirme özelliği de vardır. Türkmenler arasında ortaya çıkan büyük kavgalarda bu çöven ortaya çıkarılınca kavga tarafların itirazı olmadan sona ermektedir (K.K.1). Bozgeyikli'nin anlaşmazlıkları sulh edici misyonu âdetta bu çövene geçmiş durumdadır.

2.2.3. Sancaklar

Bozgeyikli ailesinin emanetinde dinî önderlik alametlerinden olan iki sancak vardır. Bunlardan Bozgeyikli Dede'nin kendi sancağı olan ve türbesinde duranına *büyük sancak* denilmektedir. Bu sancak büyük ziyaret gününde ziyarete gelen zaviye sancaklarını karşılamak üzere çıkarılır. Diğer günlerde türbe içinde Bozgeyikli'nin sandukası başında durur.

Hız. Ali'den kaldığı söylenen ve Gazi Dede'nin emanetinde bulunan *sancak alemine* ise *küçük sancak* denilmektedir. Küçük sancak da büyük ziyaret gününde çıkarılarak sarılı vaziyette türbeye getirilir. Diğer günlerde çıkarılmaz. Büyük kutsiyet atfedilen bu sancağın devlet tarafından alınmak istendiği ve bu sebeple görevliler tarafından Gazi Dede'nin evinin arandığı, alemin bulunduğu sandığa bakıldığı halde alemin bulamadığı anlatılmaktadır (K.K. 3).

2.3. Bozgeyikli Dede Türbesi

Bozgeyikli Dede, Halep'in Mumbuç kazasının Bozgeyikli köyündeki türbesinde medfundur. Üç kubbe ile örtülmüş türbe iki odalıdır. Türbe kapısının önündeki Hoca Ali'nin kabrine Fatiha okunarak Bozgeyikli Dede'nin sandukasının bulunduğu odaya girilir. Bu odadan da türbe içindeki mescide geçilir. Yörede türbe için *Ziyaret* denmektedir. Türbede bir kitabe olmamakla birlikte altı-yedi yüz sene önce yapıldığı söylenmektedir.

Türbe, Türkmenler tarafından yılın her gününde çeşitli dilekler için ziyaret edilmekte, kurbanlar adanmaktadır. Bu ferdi ziyaretlerin dışında Nisan ayının kinci Cuma günü türbe topluca ziyaret edilir. Buna *ziyaret günü* veya *büyük ziyaret* denmektedir. Bu toplu ziyarete *ocakzâdeler/dedeler* başta olmak üzere, diğer Türkmen toplulukları, Gaziantep'ten Bozgeyik ailesi mensupları, Urfa'nın Kısas Köyü Alevileri ve Abdallar katılmakta ve ziyaretçilerin sayısı on bine yaklaşmaktadır⁴. Bu, Türkmenlerin en kalabalık şekilde bir araya gelebildikleri tek toplantıdır. Suriye'de politik sebeplerle sayıları açıklanmayan ve herhangi bir statüsü olmayan Türkmenlerin bu bir araya gelişleri bir anlamda kendilerine görünürlük kazandırmakta, *biz de buradayız* deme fırsatı vermektedir. Dolayısıyla bu toplanmayı ocağın Türkmenler üzerindeki bütünleştirici rolüyle de ilişkilendirmek mümkündür.

Ziyaret gününe ocakzâdeler bir gün önceden gelir. Türbe mescidinde Perşembe gecesinde zikir yapılır ve burada sabahlanır. Cuma sabahı, türbede bulunan Bozgeyikli Dede'nin sancağı, önceden gelenler tarafından alınarak sancaklarıyla gelen diğer grupları köy girişinde karşılar. Öğleye kadar Kuran ve Hz. Muhammed'e methiyeler okunur. Cuma namazından sonra Türkmenlerin Bozgeyikli Dede'ye bağışlayıp kestikleri kurbanlardan yapılan yemekler erkekler ve kadınlara ayrı kurulan büyük sofralarda topluca yenir.

Ziyaret gününde türbede kesilen kurbanlar, ya bir dileğin yerine gelmesi yahut kaza-bela def'i için Bozgeyikli'ye adanmış kurbanlardır. Bu kurbanlar, eski Türk kültüründeki atalar kültü çerçevesindeki uygulamalardan olan kanlı kurban ritüelinin izlerini taşır. Nasıl ki eski inanç sistemi içinde ataların gazabından korunmak ve onların yardımını beklemek üzere onların ruhlarına kurban sunulmuşsa, benzer bir beklenti bu örnekte de mevcuttur. Kültürel hafızanın derinliklerinde yer olan uygulamaların gücü, inanç ve sosyal yapıdaki yeni uygulamaları etkilemiştir (Selçuk 2010: 63).

Dedeler ailesi mensupları türbenin bulunduğu köyde ikamet etmemektedir. Bozgeyikli soyundan gelenlerin bu köyde oturmasının uğursuzluk, bereketsizlik getireceğine inanılmaktadır. Dolayısıyla bu büyük buluşma gününe ocakzâdeler *sılayı rahim* de demektedirler. Soydan gelenlerin 250-300 km.'lik geniş bir coğrafyaya yayılmış olarak bu merkezden uzak yaşamasının sadece uğursuzluk yahut bereketsizlik

getireceği inancıyla açıklamak zordur. XVII. Yüzyıl tahrir kayıtlarında Hakep Türkmenleri 1691’de Rakka’da iskâna tabi tutulmuştur (Çakar 2006: 272). Dolayısıyla Mumbuç’un bu köyünde olmamaları bu durumla izah edilebilir.

Türbenin hizmeti yüzyıllardır “Ceyyimler” denen bir aile tarafından görülmektedir. Bu aile, Bozgeyikli’nin ikinci oğlu Abdurrahman Çomaklı tarafından İstanbul’dan getirildiği rivayet edilen *Kelemiş* isimli bir şahsın soyundan gelmektedir. Ailenin erkeklerinin sayısı hiçbir zaman iki üç kişiyi geçmemiştir (K.K. 3). Türbenin temizliği ve bakımı başta olmak üzere Bozgeyikli’ye adanan kurbanların pişirilmesine yardımcı olurlar.

Büyük ziyaret dışında türbe çeşitli nedenlerle ziyaret edilir. Ziyaretçiler hastalıktan, borçtan kurtulma, çocuk isteme türünden dileklerini adak karşılığında yaparlar. Bozgeyikli’nin özellikle akıl hastalarını iyileştirdiğine inanılır. Akıl hastası olan çocuklar türbe içindeki *deli ocağı* denen dar bölmeye bir gece kapatılır. Bu durumda olanların iyileştiğine dair memolarlar anlatılmaktadır.

Bozgeyikli türbesi etrafındaki uygulamalardan biri de *huzurda yemin vermedir*. İsimlerine bağlı anlatılarda görüldüğü üzere (EK 1), Bozgeyikli üzerine yalan yemin verenlerin cezalandırılacağına inanılır. Dolayısıyla huzurda yemin etmeyi göze alanın doğru söylediğine kanaat getirilir. Bir kimse doğru söylediğini ifade etmek için sözlerine, “Bozgeyikli Dede çarpsın ki ...” diye başlar. Dedeler üzerine yemin edilmesi toplum hayatında güçlü Dede otoritesinin bir göstergesi olarak kabul edilir (Selçuk 2010: 68).

2.4. Dede Zaviyeleri

Günümüzde Bozgeyikli ocakzâdelerin açtığı beş zaviye vardır. Bu zaviyelerden üçü Rakka’da (şehir merkezindekilerin başında Veys Dede ve Yusuf Dede; Tel Ebyad köyündekinin başında Şükrü Dede bulunmaktadır), ikisi ise Halep’tedir (Hayderiye mahallesindeki bu zaviyelerin başında Molla Dede ve Ali Dede vardır). Türkmenler’in zaviye açabilmesi için Bozgeyikli soyundan olması, dinî bilgileri tam ve tasavvufta ilerlemiş olması gereklidir. Bu zaviyenin başındakilere *dede* unvanı yanında *şeyh* de denmektedir. Zaviyelerde birer sancak bulunur, bunlar sonradan yaptırılmıştır. Zaviye için ayrı bir ev veya evin içinde bir oda ayrılmakta ve misafir kalabilecek şekilde düzenlenmektedir.

Ocakzâdelerden bu zaviyelere devam edenler kendilerini Rufai olarak görürler. Zaviyelerde Pazartesi ve Perşembe akşamları zaviye sahibi *şeyh* tarafından yönetilen zikir toplantıları yapılır. Toplantılarda önce Kuran, sonra Hz. Peygamber’in doğuşunu anlatan Arapça mevlid okunur. Mevlidde Hz. Muhammed’in anne karından düştüğü anı anlatan bölüm okunduğunda herkes ayağa kalkar ve dışarıdaki kadınlar zılgıt çalarlar. Daha sonra def eşliğinde Hz. Pygamber ve Ehl-i Beyt için

medhiyeler okunur. Sonrasında ayağa kalkan müridler kol kola girerek yahut sağ ellerini kalpleri üzerine koyarak şeyh etrafında halka oluştururlar ve zikir başlar. Zikri yöneten şeyhin elinde kılıç, şiş veya tespih bulunur. Işıklar kapatılarak Allah'ın isimleri sesli şekilde zikredilir. Zikirlerde az da olsa şeyhin izniyle vücutlarına şiş batıranlar olur.

Zikirler dışında bu zaviyelere hastası olanlar, ağzı eğilenler, yılan-akrep tarafından sokulanlar gelirler. Gelenlerin sorunlu uzuvları zaviyedeki şeyh/dede tarafından dua ile üç kere sıvazlanır veya dedenin tükrüğüyle silinir. Görüldüğü üzere Bozgeyikli Dede Ocağı'na bağlı ocakzâdeler, aynı zamanda, halk hekimliği içinde değerlendirilen ve kökleri eski Türk inançlarına dayanan hastalıkları sağaltma gücü olan *ocak-ocaklı* kişilerin (Boratav, 1994: 113; Çıblak 2005: 2005-209; Öger 2010) görevlerini de üstlenmiş durumdadır.

3. Bozgeyikli Dede'nin Aleviliği

Yukarıdaki tespitlerden sonra Bozgeyikli Ocağı'nın Anadolu'daki ocak örgütlenmesinden niçin farklı bir yapıda olduğu ve ocakzâdelerinin nasıl olup da Rufai şeyhlerine dönüştüğü sorusu akla gelmektedir. Bu soruya kesin bir cevap bulmak güçtür. Eldeki bilgiler ışığında bazı olası görüşler ileri sürülebilir.

Tahrir defterlerindeki kayıtlara göre, Türkmen Beydili boyunun içinde 1526 yılında Hoca Ali Şeyh ve Bozgeyikli adında iki cemaat bulunmaktadır (Sümer: 1992: 225-226; Çakar: 2003: 173; Başbakanlık 2010: 22, 24, 72, 422). Bu tarihlerde Beydili taifesi (Halep Türkmenleri) kışları Halep ve civarına, yazları ise Sivas ve Tokat yöresine (Yeni-İl) göçmektedir. Bu durum 1691 yılında Rakka'ya iskân edilmelerine kadar sürmüştür.

1526'da Halep civarındaki Beydililer boyu içinde yaşayan ve dinî önderlik yapan Hoca Ali Şeyh ve Bozgeyikli cemaatlerinin meşreplerine dair Sümer'in verdiği bilgilerden Bozgeyikli cemaatinin Alevi olabileceğini yorumlayan Birdoğan'a (1995: 89) katılıyoruz. Başka bir deyişle bu tarihlerde Beydili boyuna bağlı oymakların (Halep Türkmenleri) Alevi-Sünni karışık vaziyette Halep bölgesinde yaşadıkları söylenebilir. Menkıbede anlatılan Bozgeyikli ve Hoca Ali Şeyh dostluğu yahut şeyh-mürît ilişkisi de bunu doğrular niteliktedir.

Bugün, Bozgeyikli ocakzâdelerinin inanarak anlattıkları menkıbelere, türbe etrafındaki birtakım uygulamalara, dedelik kurumunu kısmen yürütmelerine ve soylarına bakarak Alevi kültür kodlarını taşıdıklarını söyleyebiliriz. Diğer yandan da ocakzâdeler Sünni-Rufai'dirler ve bu minvalde zaviyeler açıp dinî törenler düzenlemektedirler. Bozgeyikli Dede Ocağı'nın bu yapıya dönüşmesinde şunlar söylenebilir:

Öncelikle Bektaşilik ve Rufailik, tarihte zaman zaman yolları kesişmiş iki tarikattır. Bilindiği üzere Ahmed el-Rufai'nin (Öl.578/1183) kurucusu olduğu Rufaiyye, Ortadoğu, Anadolu ve Rumeli'de yaygın olan bir tarikat olup Anadolu'da daha çok Bektaşi tarikatı ile birbirine girmiş durumdadır. Bu etkileşimden Ma'rufi gibi tarikatlar da doğmuştur (Kılıç 2007: 24). Ayrıca tarih içinde çeşitli kollara ayrılmış Rufailiğin Nureddin Habibullah el-Hadisî tarafından kurulmuş Nûriyye adlı bir kolu mevcuttur ve Rifaiyye tarikatının iki koldan Hz. Ali'ye ulaştığı bilinmektedir (Tahrâli 2008: 99). Yusuf Nûrânî adındaki *Nûrânî* nisbesi, şahsın Rufailiğin bu koluna mensubiyetiyle ilgili olabilir.

Bu durumda Yusuf Nûrânî'nin kim olduğunu da irdelemek gerekir. Anlatılarda tek bir kişiye izafe edilen Bozgeyikli Dede ve Yusuf Nûrânî adları, elimizde kopyası olan şecerede (EK 4) *Neslü'l Seyyid Bozgeyikli* isminden sonra *Neslü'l Seyyid Yusuf* adı verilerek iki ayrı şahıs ismi şeklinde verilmiştir. Bu iki ismin iki ayrı şahsa, daha doğrusu baba ve oğluna ait olduğunu varsayarsak, Bozgeyikli Dede'nin oğlu Yusuf, Rufaiyye tarikatının *Nûriyye* koluna geçmiş olabilir. Bu geçişte, Rufailiğin özellikle seyyidlerin kurduğu bir tarikat olması ve Alevi-Bektaşi yapılanmasına uzak olmayışının etkili olduğu düşünülebilir. Bozgeyikli Dede oymağı ile Hoca Ali Şeyh oymağının Halep Türkmenleri arasında Alevi ve Sünni inanç temsilcileri olmaları ve Bozgeyikli ile Hoca Ali Şeyh'in dostluğunu/müritliğini mümkün kılan iklim de böyle bir geçişe imkân sağlamış olabilir.

XVI. yüzyılda Alevi ve Sünni Beydili oymaklarının bölgede yazları birlikte yaşadığı ve bu durumun 1630 kayıtlarına kadar devam ettiği, yaklaşık yüz yıl sonra ise Bozgeyikli adına kayıtlarda rastlanmadığı yukarıda ifade edilmişti. Gerçi kayıtlardaki *Şeyhler* cemaati içene dâhil edildiği yorumu yapılmıştır. Ancak bu *Şeyhler*'in Hoca Ali Şeyh'in torunları, yani Beydili'nin Sünni kolu olma ihtimali yüksektir. Bu durumda *Bozgeyikli* oymağı, kışları göçülen Yeni-İl'de kalmış yahut *Şeyhler* oymağı içinde sayılır hâle gelmiş olmalıdır. Oymağın bugünkü mensupları olan *Dedeler* şecerele- rin şahitliğiyle bölgede varlıklarını sürdürdükleri için bunların atalarının Yeni-İl'de yerleşmiş olma ihtimalleri çok düşüktür. *Şeyhler* oymağı içine dâhil olmaları daha akla yatkın olan seçenektir. Bu bağlamda, Bozgeyikli oymağı mensuplarının XVII. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Rufailik tarikatı üzerinden Sünnileşmeye başladıkları, zamanla da şimdiki yarı Alevi yarı Sünni görünümünü kazandıkları düşünülebilir⁵.

Bozgeyikli Dede Ocağı'nın mevcut durumu bilinmediğinden Türkiye merkezli bazı çalışmalarda bu ocak doğrudan Alevi ocakları arasında sayılmıştır (Birdoğan 1995: 89; Yaman 2005; Ocak 2005: 207; Şahin 2007: 316). Hatta Kenanoğlu ve Onarlı (2002) bazı benzerliklerden dolayı Anadolu'daki Hubyar Sultan ile Bozgeyikli Dede'nin aynı kişi olabileceğini düşünmektedirler. Araştırmacılara göre, Tokat'ın Almus ilçesi Hubyar Köyü'nde türbesi bulunan ve asıl adı Ahmed olan

Hubyar Sultan ile Bozgeyikli aynı kişidir. Bu kaniya Yalman'ın (1993: 33-34) derlemesinden hareketle varmışlardır. Derlemeye göre, Bozgeyikli'nin de asıl adı Ahmed ve memleketi de Tokat'tır. İkisi de Hacı Bektaş Veli'ye bağlıdır ve Ahmed Yesevî müritlerindedirler. Yine ikisi de Beydili boyundandır. Bu kadar benzerlikler sıralanınca Bozgeyikli'nin ve Hubyar Sultan'ın aynı kişi olabileceği fikri mantıklı gelmektedir. Ancak Yalman'ın derlediği Bozgeyikli'nin adının Ahmed, memleketinin ise Tokat oluşu ve Ahmed Yesevî müridi olduğu bilgisi başka sözlü anlatılarla, özellikle aile tarafından, doğrulanamayan bir bilgidir. Bu bilgiler, göçerlerin Hubyar Sultan'a ait bilgileri bölgeye taşınmasıyla karıştırılmış olabilir. Ünlü bir din ulusu hakkındaki menkıbelerin varyantlarla çok sayıda sözlü kaynaktan doğrulanabilmesi gerekir. Dolayısıyla Bozgeyikli Dede'nin Hubyar Sultan olma ihtimali yoktur.

Bunun yanında Bozgeyikli Dede'nin Anadolu sahasında Bozgeyikli Dede lakabıyla anılan Dede Karkın ile aynı şahıs olması daha olasıdır. Bu bağlamda şöyle bir varsayımda bulunulabilir: Bir Hacı Bektaş Veli Menâkıpnâmesi'nde, Dede Karkın'a geyik postu/börkü giydiğinden *Bozgeyikli* Dede Karkın dendiği ve Hacı Bektaş Veli tarafından uzak diyarlara gönderildiği bilgisi yer almaktadır (Altınok 2003). Yine 1499 tarihli belgeler ve III. Murat devrine ait Maraş Yörükleri Defterleri'ne göre, Develi Karkınları ve *Bozgeyikli* Karkınları adında iki Karkın kolu bulunmaktadır (Yalçın ve Yılmaz 2002). Bunlara ek olarak Halep Türkmenleri içinde Bayad boyuna bağlı Karkın Devciyan cemaati bulunmaktadır (Başbakanlık 2010: 33, 50, 78, 504). Ayrıca günümüz Halep Türkmenleri arasında Karkınlar da yaşamaktadır ve Maraş, Halep Türkmenlerinin tarihi göç yolu üzerindedir. Bu bilgilerin ışığında, Dede Karkın ile Bozgeyikli'nin aynı kişiler olduğu yahut Bozgeyikli Dede'nin Karkınlar'ın söz konusu koluna mensubiyeti, bu kolun da Bozgeyikli Dede'den mütevellit *Bozgeyikli* Karkınları şeklinde adlandırılmış olabileceği söylenebilir.

Sonuç

Bozgeyikli Dede Ocağı, XV. yüzyıldan günümüze Halep Türkmenlerinin tek inanç merkezi olma özelliğini devam ettirmektedir. Halep'in Mumbuç kazasına bağlı Bozgeyikli Köyü'ndeki Bozgeyikli Dede türbesi (Ziyaret) ocağın merkezi konumundadır. Bozgeyikli Dede soyundan gelen ve Halep-Rakka illerinde Türkmenler arasında yaşayan ocakzâdelerin (Dedeler) ileri gelenleri buldukları yerlerde zaviyeler açmışlardır. Söz konusu zaviyeler merkez ocağın birer şubesi gibi faaliyet göstermektedirler. Ancak zaviyelerin başındaki ocakzâdeler/şehler ve müritleri kendilerini Rufai ve Sünni olarak tanımlamaktadırlar.

XVI. yüzyıl başlarında bir Alevi yapılanması içinde görülen Bozgeyikli oymağı, XVI. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra kayıtlarda yer almamaktadır. Oymak bu tarihlerde Alevi-Bektaşî çevrenin pek de yabancı olmadığı Rufailiğe geçiş yapmış olmalıdır. Yusuf Nûrânî adlandırmasındaki (Bu isim anlatılarda Bozgeyikli'nin asıl adı

olarak geçmekle birlikte şecereye göre oğlunun ismi de olabilir) Nûrânî lakabından hareketle bu geçişin Rufailiğin Nûriyye kolu üzerinden olduğu düşünülebilir.

Bozgeyikli'nin kimliğiyle ilgili olarak ise Hacı Bektaş Velî menakıp-nâmelerinden birinde geçen Bozgeyikli Dede Karkın adlandırması ile Yörüklere ait tarihi kayıtlarda yer alan Bozgeyikli Karkınları ifadelerinden konumuz olan Bozgeyikli Dede ile Dede Karkın'ın yahut söz konusu kolun bir ilgisinin olduğu düşünülebilir.

Bozgeyikli Dede Ocağı'nın alışlagelen ocak yapılanmalarından farklı olduğu kesindir. Öncelikle ocağın bölge Türkmenleri üzerinde bütünleştirici bir etkisi söz konusudur. Ziyaret gününde Suriye Türkmenleri Bozgeyikli'nin türbesinde kalabalık gruplarla toplanmaktadırlar. Bu toplanmalar inanç boyutu yanında milli kimliğin gösterimi hâlini almıştır.

Bozgeyikli Dede Ocağı, türbe etrafındaki Alevi kültür dairesinde kabul edilebilecek birtakım uygulamalarla (ziyaret, kurban, sağaltma, yemin verme, vd) ve ocakzâdelerin (şeyhler) açtıkları zaviyelerde Rufai meşrep (Sünnî) törenlerle iki yaşam biçimini de içinde barındırarak mevcudiyetini sürdürmektedir.

Sonnotlar

- ¹ Yukarıda ifade edildiği gibi dedeler Hz. Peygamber soyundan gelmek zorunda yani Seyyid olmak durumundadırlar. Bozgeyikli Dede'nin Türkmen torunlarına Seyyidlik meselesinde merak edileceği gibi "Bozgeyikli Arap mıydı?" diye sorduğumuzda, farklı tepkiler vererek, özetle şu izahatı yapmaktadırlar: "Hz. Hüseyin'in oğlu Zeynel Abidin Abbasi ve Emevî zulmünden kaçarak Türkmenlere (Horasan) sığınmış. Türkmenler bunun çocuklarına sahip çıkmışlar, onlar da burada kalmış, daima saygı görmüşler. Bir müddet sonra da Türkleşmişler. Daha sonra hep birlikte Anadolu'ya gelmişler. Bizim Dedemiz de buraya yerleşmiş (K.K.1-6)." Bu konuda Baki Yaşa Altınok (2003: 180), Ehlibeyt'in birlikte yaşadıkları Türkleşmeyle kız alıp vererek akrabalık bağlarını kuvvetlendirdiklerini ifade etmektedir.
- ² Dede soyadını almama siyasi bir tedbir niteliğindedir. Dedeler'in istenmeyen bir olaya karışması durumunda bütün Dedeler'in devlet tarafından derdest edilmesine karşı alınmış bir tedbirdir. Kaynak kişilerden Hüseyin Abdullah kimliğini göstererek, "Bak, benim anne soyadım Dede, annem de babamın öpöz emmisi gız." demektedir. Kimlikte soyadı hanesinde Abdullah yazmasına rağmen "Dede" olarak bilinmektedir.
- ³ Konuyla ilgili olarak bir kaynak şahsın ifadesi şöyledir: "Bizde önderliğin babadan oğula geçmesi şart değildir. Millet içinde kim ileri giderse o öne çıkar. Arapalarda babadan oğula geçer. Bizde öyle değil. İyi biriyse millet saygı gösterir. Değilsen yok. Mesela Gazi Dede babasından almış, amma illa çocukları alacak diye bir şey yok. Olur ki gardaşları, onun çocukları var. Onlara geçebilir (K.K. 1)."
- ⁴ Hüseyin Dede bu ziyaret günü için, "Türm *ekmek* diyenler gelir; *hıbz* diyenler de misafir olarak gelir." diyerek katılımcıları özetlemektedir. Gözlemlerimize göre bütün Suriye'de yaşayan Türkmenler en kalabalık şekilde bu günde bir araya gelebilmektedirler.

- ⁵ Bu ortada duruş onların Alevilere bakışında da görülür. Ocakzâdelere “Siz Alevi misiniz?” diye sorulduğunda, “Hayır” cevabını almanın yanında, “Alevi dediğiniz nedir ki? Hepimiz bir değil miyiz? (K.K. 1)” şeklinde karşı sorulara da muhatap olunmaktadır. İlaveten, Aleviler’e dair “Seyyid sülalesinden olduğumuz için Aleviler bizi sever, biz de onlara sempatiyle bakarız. Aleviler ile en ufak bir kurgunluğumuz olmamıştır (K.K. 6).” şeklinde müsbet düşüncelere sahiptirler.

Kaynakça

- ALTINOK, Baki Yaşa. (2003). “Hacı Bektaş Veli Hakkında Yazılmış Bir Menâkıbnâme ve Bu Menâkıbnâmede Belirtilen Anadolu’daki Alevi Ocakları”, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 27, s.177-194.
- ARSLANOĞLU, İbrahim. (2001). “Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler”, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 20, s. 33-134.
- ARTUN, Erman. (2004). Anonim Halk Edebiyatı Nesri, İstanbul: Kitabevi yayınları.
- ATASOY, Nurhan. (2005). Derviş Çeyizi: Türkiye’de Tarikat Giyim-Kuşam Tarihi, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.
- BARKAN, Ömer Lütfi. (1942). “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I. İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler”, Vakıflar Dergisi, 2, s. 279-304.
- BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (2010). 397 Numaralı Halep Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (943/1536) I Dizin ve Transkripsiyon (Haz. Ahmet Özkılıç vd.), Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 109, Defter-i Hâkânî Dizisi: XVI.
- BEŞE, Ahmet, TOZLU, Selahattih (2011). “İngiliz Kayıtlarında Aleviler ve Bektaşiler”, 56, s.195-220.
- BİRDOĞAN, Nejat. (1995). Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi; Ocaklar, Dedeler, Soyağaçlar”, İstanbul: Mozaik Yayınları.
- BİRDOĞAN, Nejat. (1998). “Anadolu Aleviliğinde Çevre Sevgisi”, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 6, s.59-76.
- BORATAV, Pertev Naili (1994), 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BOZGEYİK, Burhan. (1995). Bozgeyikli Ailesi, İstanbul.
- ÇAKAR, Enver. (2003). XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566), Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları No: 1, Tarih Şubesi Yayınları No: 1.
- ÇAKAR, Enver. (2006). 17. Yüzyılda Halep Eyaleti ve Türkmenleri, Elazığ: Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları No: 13, Tarih Şubesi Yayınları No: 11.
- ÇETİN, İsmet. (2007). “Türk Kültüründe Bab/Baba Geleneği”, Milli Folklor, 56, s.70-75.
- ÇIBLAK, Nilgün. (2005). “Çukurova’da Halk Hekimliği ve İlgili Uygulamalarda Eski Türk İnanışlarının İzleri”, Türk Kültürü, S.507-508, s.199-214.

- ÇIBLAK, Nilgün. (2007). "Tahtacılar da Ateş ve Ocak Kültü", 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşılık Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı, I. C., Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırma Merkezi Yayınları, s.671-686.
- DURANT, Will (1978). Medeniyetin Temelleri, Çev: Nejat Muallimoğlu, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- DUYMAZ, Ali. ŞAHİN, Halil İbrahim Şahin. (2008). "Kaz dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü Üzerine İnanış ve Uygulamalar", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19, s. 116-126.
- GENELKURMAY Başkanlığı. (1988). Türkiye Cumhuriyetini Kuran Türk Milletinin Tarihi, Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Kara Kuvvetleri Komutanlığı Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki. (1958). Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli: Vilayet-name, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜZEL, Abdurrahman. (1999). Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. (2009). Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar I-VI, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İNAN, Abdülkadir. (1976). Eski Türk Dini Tarihi, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KENANOĞLU, Ali. ONARLI İsmail. (2002). "Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Toplulukları", Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 23, s. 27-111.
- KILIÇ, Atabey. (2007). "Manisa-Demirci'de görülen Alevi-Bektaşî-Rıfâ'î Meşrepli Bir Tarih: Ma'rifilik", Turkish Study, Volume 2/4, s. 3-36.
- OCAK, Ahmet Yaşar. (2005). Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖGEL, Bahattin. (2002). Türk Mitolojisi, II.C., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖGER, Adem. (2010). "Tarsus ve Çevresinde Sağaltma Ocakları ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", Turkish Studies, Volume 5 Issue 1, s.1231-1246.
- SELÇUK, Ali. (2010). "Dede Mezarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri", Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 56, s.61-72.
- SEVİNÇ, Necdet. (1983). "Gaziantep'te Yer Adları ve Türk Boyları, Türk Aşiretleri, Türk Oymakları", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 26, s.1-138.
- SOLMAZ, Mehmet. (1977). Ezo Gelin, Ankara: Fil Yayınevi.
- SÜMER, Faruk. (1992). Oğuzlar (Türkmenler); Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- ŞAHİN, Ali. (1962). Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar, Ankara: Doğu Matbaası.
- ŞAHİN, Haşim. (2007). "Ocak", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C.33, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, s.316-317.
- TAHRALI, Mustafa. (2008). "Rifâ'iyye", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, s.99-103.

- TALAS, Mustafa. (2005). “Eski Türk Dini Olan Göktanrı İnancı ve Türk Alevilik-Bektaşılığının Benzerlikleri”, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 33, s.281-292.
- YALÇIN, Alemdar, YILMAZ, Hacı. (2002). “Karkın Ocaklı Boyu ile İlgili Yeni Belgeler, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 21, s.13-88.
- YALMAN (YALGIN), Ali Rıza. (1993). Cenupta Türkmen Oymakları I (Haz. Sabahat Emir), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YAMAN, Ali. (2005). “Hoca Ahmet Yesevi ile Bağlantılı ve Literatürde Az Bilinen Alevi-Bektaş Erenleri”, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 35, s.145-159.
- YAMAN, Ali. (2011). “Alevilikte Ocak Kavramı: Anlam ve Tarihsel Arka Plan”, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 60, s. 43-64.

KAYNAK KİŞİLER

- K.K. 1: Hüseyin DEDE, 1966, Ticaret, Üniversite, Halep.
- K.K. 2: Ali DEDE, 1935, Çiftçi, Okur-Yazar, Tel-Ebyad.
- K.K. 3: Abdullah DEDE,1978, Öğretmen, Üniversite Mezunu, Tel-Ebyad.
- K.K. 4: Ayşe DEDE, 1941, Ev Hanımı, Yok Tel-Ebyad.
- K.K. 5: Adnan Abdullah, 1987, Öğrenci, Gaziantep.
- K.K. 6: Burhan BOZGEYİK,1957, Gazeteci-Yazar, Üniversite Mezunu, Gaziantep.

EKLER

EK. 1

Bozgeyikli Dede'nin Menkıbevi Hayatı

Eğitimi: Yusuf Nûrânî küçük yaşlarda Hacı Bektaş-ı Veli'nin müridi olmuş. Din ve tarikat bilimlerinde kendini yetiştirerek zaman içinde dervişlik katına yükselmiş ve şeyhinin beğenisini kazanmış.

Hacı Bektaş Veli yetiştirdiği talebelerini İslâm'ı yaymak ve tebliğ etmek üzere Anadolu'nun farklı bölgelerine gönderirmiş. Dervişler vazifeye gönderilmeden önce de hocaları tarafından manevi yönden sınanmış. Bu sınavda derviş hocasına bir behre (kerâmet) göstererek vazifeye hazır olduğunu ispatlamış (K.K.1).

Günlerden bir gün Hacı Bektaş Veli, talebelerinden behre gösterenlere ehli sünnet ve'l cemaat akidesini yaymak ve tebliğ etmek için vazife dağıtıyormuş ve imtihanı geçenleri farklı bölgelere gönderiyormuş. Yusuf Nûrânî de gelerek vazife istemiş. Ancak Hacı Bektaş Veli ona yaşının küçük olduğunu ve henüz hazır olmadığını söylemiş. Yusuf Nûrânî ısrar edince, hocası Hacı Bektaş Veli, bir behre gösterdiği zaman vazife vereceğini söylemiş (K.K.4).

Aradan belli bir zaman geçmiş. Yusuf Nûrânî dergâha odun toplamak için yakındaki dağa çıkmış. Topladığı odunları bir aslanın üzerine yüklemiş, bir eline de kamçı olarak zehirli bir yılan alıp dergâhın yolunu tutmuş. Bunu gören Hacı Bektaş Veli,

“Canlıyı herkes yürütür, önemli olan cansız yürütmektir.” diyerek dergâhın duvarına binmiş. Duvara, “Allah’ın emriyle yürü” demiş. Duvar Allah’ın emriyle bir canlı gibi yürümüş (K.K.4).

Bu behreden sonra hocası Yusuf Nûrânî’ye vazife vermeyi kabul etmiş. Bir gün Hacı Bektaş Velî talebesi Yusuf Nûrânî’ye, “Elindeki çöveni (âsa) fırlat, çöven nereye düşerse senin yerin orasıdır” demiş. Yusuf Nûrânî, “Bismillah” diyerek çöveni fırlatmış. Çöveni fırlatınca, Yusuf Nûrânî bir taraftan da hocasını çok sevdiğinden dolayı uzak diyarlara gitmek istemediğinden, “Ya Nurhak Dağı tut” diye bağırması. Bu bağırıldığı Nur Dağı’yımsı. Nur Dağı yükselmiş, ancak çövene yetişememiş, tutamamış. Çövenin ucu, dağın ucuna değerek kırılmış. O zaman çöven biraz yavaşlamış (K.K. 4).

Halep’e (Mumbuç) Gelişi ve Yerleşmesi: Çöven Halep’in Mumbuç kazasındaki Bişri çölüne düşmüş. Nüveli (Arap aşireti Mevali olsa gerek) Beyi’nin deve çobanları tarafından bulunmuş. Çobanlar çöveni çekip çıkarmak için uğraşmışlar, çıkaramamışlar. Develere bağlayıp çekmişler, develerin belleri kırılmış yine de çekememişler. Ne yaptılarsa çöveni yerinden oynatamamışlar. Çobanlar olan bitenleri hemen Beye haber vermişler. Bey zeki bir insanmış. Aşiretini çövenin bulunduğu yere göçürmüş, kendi çadırını da çövenin olduğu yere kurmuş. Çünkü bey bu çövenin sahibinin bir gün gelip emanetini alacağını biliyormuş (K.K. 5).

Bir zaman sonra, ikinci vakti bir gün, sırtında boz geyik derisinden yapılmış bir hırka olan nur yüzlü bir derviş gelmiş obaya. Bu derviş çövenini görünce “Bismillah” deyip çekmiş, çöveni yerinden çıkarmış. Obadaki herkes çövenin sahibi olduğunu anlamış. Bundan sonra Yusuf Nurânî hazretleri için bu yer onun meskeni olmuş ve hayatının geri kalanı burada geçirmiş. Hayatı boyunca o devirde çok kesif olan şia propagandalarını kırarak, ehl-i sünnet itikadını yaymış ve kendisine verilen vazifeyi Türkmenler arasında yerine getirmiş (K.K.3).

Nüvel’i Beyi’nin aşiretinde yaşayan Hoca Ali adında bir şeyh varmış. Yusuf Nurânî ile bu şeyh dost olmuşlar. Bir gün Hoca Ali, Bozgeyikli’ye, “Gel seninle bir oyun oynayalım.” demiş. Eskiden ermiş kimseler oyun şeklinde birbirlerini sınırlamış. Bozgeyikli de kabul etmiş. Hoca Ali, “Önce ben saklanayım sen bul, sonra da sen saklan ben bulayım.” demiş. Bozgeyikli saklanmış. Hoca Ali biraz daldıktan sonra, “Şeyhim, seni buldum; çık. Buzdan bir geyik yaptın, içine saklandın.” demiş (Bazı anlatılarda “boz bir geyik içine girdin” şeklindedir). Sıra Hoca Ali’ye gelmiş, Yusuf Nûrânî dalmış, düşünmüş; yeri göğü keşfetmiş, ancak ne yaptıysa bir türlü bulamamış, pes etmiş. “Şihim, bulamadım; neredesin?” demiş. Hoca Ali, “Kalbindeyim.” diye cevap vermiş. Oyunu kaybeden Bozgeyikli, “O zaman ilk Fâtihâ’yı sana okusunlar, sonra gelip bana okusunlar” demiş. Bozgeyikli’nin bu duası kabul olmuş. Bozgeyikli’nin türbesinin kapısının girişindeki mezar Hoca Ali’ye aittir. Türbeyi ziyarete gelenler önce mezarı başında Hoca Ali’nin ruhuna bir Fatiha okurlar, daha sonra içeri girerler Bozgeyikli Hazretleri’ne Fatiha okurlar (K.K.4)

Yusuf Nûrânî’nin İsimleri: Yusuf Nûrânî’ye yörede yaşayan Türkmenlerin dışın-da Araplar ve Kürtler de büyük saygı duyarlar. Gösterdiği kerametlere bağlı olarak birtakım adlarla anılır. Bu adalar ve adları alış sebepleri şunlardır:

Bozgeyikli: Yusuf Nûrânî sırtında boz renkli bir geyiğin derisinden yapılmış hırkayla gezdiği için Bozgeyikli denilmiştir. Yine Yusuf Nûrânî’nin bu ismi alışıyla ilgili olarak Solmaz şunları kaydetmiştir:

Bozgeyikli Dede: Yusuf Nûrânî dinî konularda Türkmenleri eğitmiş. Bunun karşılığında Türkmen Beyleri bir gün, “Ya Bozgeyikli, bize Peygamber yolunu gösterdin. Allah senden razı olsun. Sana ne verelim? Bizden ne istersen vermeye hazırız.” demişler. Yusuf Nûrânî Hazretleri, “Hiç bir şey istemiyorum, dedem deyin yeter!” demiş. O günden sonra Bozgeyikli’ye Dede denmeye başlanmış; dedelik hakkı olarak da her Türkmen evi yılda bir kez Bozgeyikli Dede’ye bir kurban armağan etmiş. Bu gelenek günümüzde de sürdürülmektedir.

Ebu Hüseyin: Bozgeyikli için kullanılan bu isim “Hüseyin’in babası” anlamına gelmektedir. Türkmenler arasında anlatıldığına göre Hüseyin Bozgeyikli’nin küçük yaşta ölen ilk oğludur. Ölen çocuğun hatırası bu adlandırmayla yaşatılmış olsa gerektir.

Hallebü’l-Gazel, Hallebü’l-Ceren: “Geyiğin sütünü sağan” anlamındaki bu ifadeler Yusuf Nûrânî’nin isimlerindedir. Onun kerametiyle, geyik sürülerinin Bozgeyikli kadınları tarafından sağıldığı rivayet edilir. Bu geyik sağma hadisesinden dolayı Bozgeyikli’ye söz konusu isimler izafe edilmiştir. Daha çok Arapların kullandığı isimlerle ilgili şu rivayet anlatılır:

Eski zamanlarda Bozgeyikli Ocağı’nın kadınları her gün dağa geyik sağmaya giderlermiş. Bir gün Bozgeyikli gençlerinden biri, dışarıdan akraba olmayan bir kadınla evlenmiş. Bir zaman sonra, bu kadın da satılını almış, diğer kadınlarla geyik sağmaya gitmiş. Ancak her zaman kadınlara yaklaşan geyikler uzağa kaçmaya başlamışlar. İçlerinden biri, “Kele, bu geyikler neden uzaklaşıyor.” demiş. Bir başkası, “Dönün, dönün. İçimizde bir yabancı var.” demiş. O günden sonra geyikler bir daha görünmez olmuş.

Ba’cû’l-Bakara: “Öküzü delen” anlamındaki bu isim daha çok Kürtler arasında yaygındır. Yusuf Nûrânî’nin şu olaydan sonra bu isimle anıldığı rivayet edilir: Eskiden köylerde kadınlar altınlarını bir çaputa dikerler, bunu da boyunlarına takarlardı. Harman zamanı dışarıda, sekide yatarken, köyde gelinin biri altınını çıkarmış, başının altına koymuş. İneğin biri gelmiş, bu altınlı çaputu yutmuş. Altın bulunmayınca, “altını sen çaldın” diyerek bir adamı suçlamışlar. Adam, “ben çalmadım” dediyse de kimseyi inandıramamış. Etraftakiler, “Yürü, Bozgeyikli’ye yemin vereceksin” diyerek adamı alıp Bozgeyikli’nin mezarına getirmişler. Bu altını yutan inek de sürüden ayrırlıp, bunları takip etmiş. Bozgeyikli’ye ulaşınca inek oraya düşmüş. Boğazlayıp karnını yarıdıklarında altınların ineğin karnında olduğunu görmüşler.

Katte’l Mahmut: Şıhan Kürtleri, Bozgeyikliyi “Mahmut’u öldüren” anlamındaki bu isimle anarlar. Bozgeyikli üzerine yalan yemin edenlerin cezalandırılacağına inanılır. Yusuf Nûrânî’nin şu olaydan sonra bu isimle anıldığı rivayet edilir: Mahmut adında birisi bir adam vurmuş. Ancak “Ben vurmam” diyerek inkâr etmiş. Bunu getirmişler, Bozgeyikli’nin mezarında “Ben vurmam” diye yemin içirmiş. Bu adam mezardan ayrırlıp tam atına binerken tüfeği patlamış, kendini öldürmüştü. Etraftakiler, “Yalan yere yemin içtin, bu makamın sahibi de sana bunu ödetti.” demişler (K.K.1).

Ezo Gelin’in Oymağına Niçin Bozgeyik Diyorlar? Bozgeyik Dede Efsanesi:

Ezo Gelin’in mensup olduğu Bozgeyik oymağına niçin Bozgeyik dediklerini birçok kişiye sordum. Bir kısmı bilmiyor. Ezo Gelin’in bazı yakınları ise şöyle diyor: “Bozgeyik oymağından olanların hemen hepsinin soyadı Bozgeyik’tir. Biz bu soyadı ile iftihar ederiz, soyadı kanunu gereğince bir soyadı almamız istenince, biz de oy-

makça toplanıp bir soyadı bulmağa karar verdik. Birçok araştırma ve incelemeden sonra, kendi oymağımıza Bozgeyik soyadını uygun bulduk. Yanılmazsak 1934 tarihi idi. Atalarımızdan birisi keramet sahibi bir kişiymiş. Bu kişi uzun süre çöllerde ve dağlarda ceylan ve geyiklerle yaşarmış. Aileleri ceylan ve geyiklerden süt elde ederlermiş. Oymaktan birisi dışardan bir kız ile evlenince durum birdenbire değişmiş. Yeni gelin ceylanlardan süt sağmak için ceylanların yanına yaklaşınca; bütün ceylanlar dağlara, çöllere dağılmışlar. Çünkü oymağa başkaları karışmış oluyor. Bozgeyik oymağının atası olan bu kişi, ceylanlarla tam yedi yıl yaşamış. Keramet sahibi bir kişi olduğundan; acıktığı zaman hazır yemek gelirmiş önüne. Ceylan ve geyiklerle beraber yaşarken, bir bozgeyiğe biner dolaşarmış. Civar köyler boz renkli geyiğe bindiğini görünce ‘Bozgeyikli Dede geliyor’ derlermiş. Zamanla boz geyiğe binen ataları Bozgeyikli adam olmuş. Civar köyler Bozgeyikli Dede demeye başlamışlar (Solmaz 1976: 105-106).”

EK. 2

Bozgeyik’de türbesi mevcuttur Muhammed Emîn Nurânî
Mücdeler olsun o kadına ceranı sağıp da südünü dereni
Bihakkü’l marife malumdur *hallebü’l-gazal* ceranı
Bozgeyik’de çöven ve sancak sahibi Ebu Hüseyin değil mi?

Bozgeyik’de mevcuttur Ebu Hüseyin *hallebü’l-gazal*
Hünkâr Hacı Bektaş Veli çöveni atdı Muvali içine nice senelerden ezel
Evliyâullâhlar Cennet’de nûr ve konca güller solup olur mu gazel
Muvali içerisine düşen çöveni tek kaldıran Ebu Hüseyin değil mi?

Bozgeyik’de Ebu Hüseyin aslanı at idüp elinde kamçı etdi yılanı
Hünkâroğlu yapı yaparken yeri didi yeritdi duvarı bu işe var mı yalanı
Hünkâroğlu ile Ebu Hüseyin’den başka insanlar var mı geri kalanı
Yeri diyerek duvarı yeriten aslanı at idüp yeriten Ebu Hüseyin değil mi?

Rakka ilinde türbesiyle zeyratı mevcuttur Veysel Karanî
Bürhân gösteren Hünkâroğlu ile Muhammed Emîn Nûrânî
Sübhâne ve Teâlâ hazretleri çok yakındır insanlara kendi yöreni
Allah’a yakın olan insanlara Allah yakın değil mi?

Bozgeyik Ebu Hüseyin evladları bizim dedeler
Eskiden kendi kendileri kılıncla vururlardı omuzlarda cıdalar
Şimdi ise her zaman için canları Allah yoluna fidâlar
Allah yoluna yorulan insanın canı fedâ değil mi? (Elyazması Defter, Arşivimizden)

EK. 3

Mustafa Dede'deki Şecere Kopyasından (Cubbu'l Arus-Halep)	Burhan Bozgeyikli'nin Çalışmasında Yer Alan Liste
Hız. Muhammed (Birçok ünvanıyla birlikte verilmiştir)	Hız. Muhammed Mustafa (s.a.v.)
Neslü'l Seyyid Ali, Neslü'l Seyyid ebu'l Hasanü'l ... Ali ...,	Hız. Ali (r.a.) – Hız. Fatıma (r.a.)
Neslü'l Seyyid Hasan,	
Neslü'l Seyyidü'l Hüseyin,	Hız. Hüseyin (r.a.)
Neslü'l Seyyid Zeynel Abid	Hız. Zeynelâbidin
Neslü'l Seyyid Zeyd	Seyyid Zeyd
Neslü'l Seyyid Ali	
	Seyyid Hüseyin
Neslü'l Seyyid Muhammed	Seyyid Muhammed
Neslü'l Seyyid Rızaüddin,	
Neslü'l Seyyid Muhammed	Seyyid Muhammed
Neslü'l Seyyid Fahreddin	Seyyid Ali
Neslü'l Seyyid Muhammed	Seyyid Ahmed
Neslü'l Seyyid Rızaüddin Ezzâhid	Seyyid Mustafa
Neslü'l Seyyid Muhammed	Seyyid Halil
Neslü'l Seyyid ...	Seyyid Kadi
Neslü'l Seyyid Hasan	Seyyid Melik Mengücek
Neslü'l Seyyid Kemâleddin	Seyyid Melik Tahir
Neslü'l Seyyid Hüseyin	
Neslü'l Seyyid Mehd(i)?	
Neslü'l Seyyid Hasan	
Neslü'l Seyyid Nâc	
Neslü'l Seyyid Melik Danişmen	Seyyid Melik Danişmend
Neslü'l Seyyid Bozgeyikli	Seyyid Bozgeyik (Yusuf Nûrânî)
	Seyyid Ahmed
	Seyyid İsmail
Neslü'l Seyyid Yusuf	Seyyid Yusuf
Seyyid Çomaklu	Seyyid Çomaklı
Neslü'l Seyyid İbrahim	Seyyid İbrahim
Seyyid Çomaklu	
Neslü'l Seyyid Mustafa Celâleddin	Seyyid Mustafa
	Seyyid İbrahim
	Seyyid Pir Ali, Pir Veli, İvaz Ali, Abdülğani (Seyyid İbrahim'in oğulları)

EK. 4

امکان صحیح و کما در اولی ایضا
مستوفی است و در این باب
و در این باب که در این باب
مستوفی است و در این باب
مستوفی است و در این باب
مستوفی است و در این باب
مستوفی است و در این باب
مستوفی است و در این باب